

YIRIK SHAHRLAR RIVOJLANISHINING ATROF HUDUDLARGA IJTIMOIIY-IQTISODIY TA’SIRI

Rustamova Moxiba Raxmatillo qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Tabiiy fanlar fakulteti tyutori

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22762890>

Qabul qilindi: 8-sentabr 2026-yil • Ma’qullandi: 14-sentabr 2026-yil • Nashr qilindi: 15-sentabr 2026-yil

Annotatsiya:

Ushbu maqolada yirik shaharlar rivojlanishining atrof hududlarga ko’rsatadigan ijtimoiy-iqtisodiy ta’siri tahlil qilinadi. Unda urbanizatsiya jarayonlari natijasida bandlik imkoniyatlari, mehnat migratsiyasi, transport va xizmatlar infratuzilmasi, ta’lim hamda tibbiyotdan foydalanish imkoniyatlarining kengayishi yoritilgan. Shuningdek, hududlararo ijtimoiy-iqtisodiy tafovut, transport yuklamasi, ekologik bosim va malakali kadrlarning markazlashuvi kabi muammolar ko’rib chiqilgan.

Kalit so’zlar:

yirik shahar, urbanizatsiya, atrof hududlar, hududiy rivojlanish, bandlik, infratuzilma, mehnat migratsiyasi, ijtimoiy-iqtisodiy ta’sir, transport, hududiy tengsizlik.

Kirish

Yirik shaharlar mamlakat iqtisodiy va ijtimoiy hayotining muhim markazlari hisoblanadi. Ularda ishlab chiqarish, xizmat ko’rsatish, ta’lim, sog’liqni saqlash, transport, savdo va innovatsion faoliyat nisbatan zich jamlanadi. Shu bois shaharlarning rivojlanishi faqat o’z hududi bilan cheklanmay, unga yaqin tumanlar, qishloqlar hamda kichik shaharlarning turmush tarziga ham sezilarli ta’sir ko’rsatadi.

Yirik shahar bilan atrof hududlar o’rtasidagi aloqalar mehnat migratsiyasi, kundalik qatnov, tovar va xizmatlar almashinuvi, investitsiyalar oqimi hamda ijtimoiy infratuzilmadan foydalanish orqali namoyon bo’ladi. Mazkur jarayonning ijobiy jihatlari bilan birga, hududlar o’rtasidagi tafovutning kuchayishi, transport yuklamasi va ekologik muammolar kabi salbiy oqibatlari ham mavjud.

Asosiy qism

Yirik shaharlar atrof hududlar uchun, avvalo, bandlik manbai vazifasini bajaradi. Shahar korxonalari, savdo markazlari, ta’lim muassasalari, tibbiyot tashkilotlari va xizmat ko’rsatish sohalari yaqin hudud aholisi uchun ish o’rinlari yaratadi. Natijada ko’plab fuqarolar yashash joyini o’zgartirmasdan shaharga qatnab ishlash imkoniyatiga ega bo’ladi. Bu oilalarning daromadini oshirishga va qishloq hamda tumanlarda iste’mol faolligining kuchayishiga xizmat qiladi.

Ikkinchi muhim yo’nalish — infratuzilmaviy ta’sirdir. Yirik shahar atrofiga avtomobil yo’llari, jamoat transporti, aloqa tarmoqlari, logistika markazlari va savdo obyektlarining rivojlanishi tezlashadi. Bunday o’zgarishlar atrof hududlarning iqtisodiy faolligini oshiradi, mahsulotlarni bozorga olib chiqish xarajatlarini kamaytiradi va tadbirkorlik uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Ayniqsa, qishloq xo’jaligi mahsulotlarini shahar bozorlariga tez yetkazib berish hududiy ishlab chiqaruvchilar daromadiga ijobiy ta’sir qiladi.

Yirik shaharlar ta'lim va tibbiy xizmatlar nuqtayi nazaridan ham atrof hududlar uchun muhim imkoniyatlar yaratadi. Oliy ta'lim muassasalari, kasb-hunar markazlari, malaka oshirish tizimi va ixtisoslashgan tibbiyot muassasalari yaqin tumanlar aholisi uchun sifatli xizmatlardan foydalanish imkonini kengaytiradi. Bu esa inson kapitalining rivojlanishiga, yoshlarning kasbiy yo'nalishini aniqlashiga va mehnat bozoridagi raqobatbardoshligining oshishiga yordam beradi.

Biroq shaharlarning jadal o'sishi ayrim muammolarni ham keltirib chiqaradi. Birinchidan, mehnatga layoqatli va faol aholining shaharga intilishi chekka hududlarda malakali kadrlar yetishmovchiligini yuzaga keltirishi mumkin. Ikkinchidan, yer va uy-joy narxlarining ortishi atrof hududlardagi ijtimoiy qatlamlar o'rtasidagi farqni kuchaytiradi. Uchinchidan, kundalik qatnovning ko'payishi yo'l tirbandligi, havoning ifloslanishi va vaqt yo'qotishiga sabab bo'ladi.

Shu sababli yirik shaharlar rivojlanishini atrof hududlar manfaatidan ajratib ko'rish to'g'ri bo'lmaydi. Hududiy rejalashtirishda transport tizimini takomillashtirish, kichik shaharlarda ish o'rinlarini yaratish, qishloq joylarda xizmatlar sifatini oshirish hamda ekologik muvozanatni saqlash masalalariga alohida e'tibor berish zarur. Shahar va uning atrofidagi hududlar yagona iqtisodiy makon sifatida rivojlantirilgandagina barqaror natijaga erishish mumkin.

Xulosa

Yirik shaharlar rivojlanishi atrof hududlarga bandlik, daromad, infratuzilma, ta'lim va tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish orqali ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Biroq bu jarayon hududiy tengsizlik, transport yuklamasi, ekologik bosim va kadrlar oqimi kabi muammolarni ham yuzaga keltirishi mumkin.

Demak, yirik shaharlarning o'sishi atrof hududlar rivoji bilan uyg'un holda boshqarilishi lozim. Bunda hududlararo iqtisodiy aloqalarni kuchaytirish, jamoat transportini rivojlantirish, mahalliy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy infratuzilmani mutanosib joylashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). *O'zbekiston Respublikasining 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi to'g'risida* [Farmon]. <https://lex.uz/docs/-5841063>
2. Glaeser, E. L. (2011). *Triumph of the city: How our greatest invention makes us richer, smarter, greener, healthier, and happier*. Penguin Press.
3. OECD. (2012). *Redefining "urban": A new way to measure metropolitan areas*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264174108-en>
4. United Nations. (2019). *World urbanization prospects: The 2018 revision*. United Nations Department of Economic and Social Affairs.
5. World Bank. (2023). *Urban development overview*. <https://www.worldbank.org/en/topic/urbandevelopment>